

Ekologiczne i etologiczne determinanty występowania dzięcioła białoszyjnego *Dendrocopos syriacus* w środowiskach miejskich

Tomasz Figarski

Promotor - dr hab. Łukasz Kajtoch

Środowiskowe Studia Doktoranckie Nauk Przyrodniczych
Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Środowiska miejskie uznawane są za najmniej cenne z przyrodniczego punktu widzenia. Jednak dla niektórych gatunków obszary zurbanizowane stały się głównym miejscem występowania. Wśród europejskich dzięciołów jedynym w pełni synantropijnym gatunkiem jest dzięcioł białoszyi *Dendrocopos syriacus*. Gatunek ten występuje głównie na Bliskim Wschodzie, ale w XIX-XX wieku zasiedlił Bałkany, Europę Środkową i Wschodnią. W Europie dzięcioł białoszyi występuje prawie wyłącznie na terenach rolniczych i miejskich, zasiedlając zadrzewienia pochodzenia antropogenicznego. Takie preferencje siedliskowe odróżniają go od blisko spokrewnionego dzięcioła dużego *D. major*, zasiedlającego głównie lasy. Odnotowano także przypadki hybrydyzacji między tymi gatunkami. Dzięcioł białoszyi jest nadal najslabiej poznanym europejskim dzięciołem, a jednocześnie gatunkiem chronionym (prawem krajowym oraz dyrektywą ptasią UE). Uzupełnienie wiedzy na temat biologii i ekologii tego gatunku jest więc konieczne, a dotychczasowe dane pochodzą prawie wyłącznie z populacji wiejskich.

W cyklu czterech artykułów naukowych (Kajtoch i Figarski T. 2017. *Folia Zool.* 66: 29–36; Figarski T., Kajtoch Ł. 2008. *Acta Ornith.* 53: 23–36; Figarski T. 2017. *Behaviour* 154: 981–996; Figarski T., Kajtoch Ł. 2018. *J. Ornith.* 159: 311–314), będących podstawą rozprawy doktorskiej, przedstawiono wyniki badań skoncentrowanych na: i) różnicach w występowaniu dzięciołów białoszyich i dużych w kilku typach krajobrazu; ii) czynnikach środowiskowych determinujących występowanie obu gatunków w miastach; iii) różnicach w reakcjach behawioralnych obu gatunków na stymulację głosową; iv) skali występowania par mieszanych i hybrydów w populacjach miejskich. Badania wykonano w latach 2013–2015 na czterech powierzchniach próbnych zlokalizowanych w wybranych miastach Polski centralnej i południowej. W oparciu o siatkę punktów wabień (rozmieszczonych co 500 m) lokalizowano ptaki i dokonywano ich obserwacji, a także zebrano dane na temat struktury drzewostanów i krajobrazu. Zgromadzone dane przeanalizowano statystycznie poszukując wyjaśnienia czterech zagadnień wskazanych powyżej.

W efekcie przeprowadzonych badań w różnych typach krajobrazu stwierdzono, że dzięcioł białoszyi dominował nad dzięciołem dużym jedynie w dużych miastach, natomiast w miastach małych, w krajobrazie rolniczym oraz w dolinach rzecznych liczniejszy był dzięcioł duży. Określono, że dzięcioł białoszyi może występować w miejscach gdzie udział terenów zadrzewionych wynosi poniżej 40%, podczas gdy dzięcioł duży wymaga co najmniej 70% udziału obszarów zadrzewionych. W miastach oba gatunki dzięciołów zasiedlały głównie dzielnice domów jednorodzinnych, gdzie dzięcioł duży zajmował okolice silnie zadrzewione, natomiast jedynie dzięcioł białoszyi preferował obszary z roślinnością rozproszoną. Ponadto gatunek ten występował również w ścisłych centrach miast.

Pokrywanie się nisz siedliskowych obu badanych dzięciołów określono na 29%, co pokazuje, że istotnie są one rozdzielone przestrzennie. Dzięcioł białoszyi preferował rozproszone zadrzewienia, z dużym udziałem orzechów, drzew owocowych, oraz topól i wierzb, szczególnie drzew starych, natomiast dzięcioł duży zasiedlał zwarte zadrzewienia (np. parki), także zdominowane przez drzewa iglaste.

Badania behawioralne wykazały, że u dzięcioła białoszyjego ptaki z pary dzielą między siebie obowiązki obrony terytoriów i to samice są bardziej aktywne. Zjawiska tego nie odnotowano u dzięcioła dużego. W bezpośrednich konfrontacjach międzygatunkowych większą aktywność wykazywał dzięcioł białoszyi.

Wśród stwierdzonych terytoriów obu gatunków, do par mieszanych (złożonych z ptaków „czystych gatunkowo”) należało 2,1% lub 5,3%, jeżeli uwzględnić również pary z udziałem hybrydów. Spośród osobników widzianych w terenie 3,6% wykazywało cechy fenotypowe mieszańców, natomiast wśród ptaków martwych odsetek ten wynosił 6,9%. W zdecydowanej większości par mieszanych (92,8%) samica była dzięciołem białoszym, co wyraźnie wskazuje na nielosowe kojarzenie. Proporcja płci hybrydów wynosiła 1:1, co dowodzi równowagi samic i samców wśród mieszańców.

Przedstawione badania, poza poszerzeniem wiedzy na temat ekologii, etologii i hybrydyzacji dzięciołów białoszyich i dużych w populacjach miejskich, pokazały, że współwystępowanie tych gatunków oraz ich mieszańców nie powinno być pomijane w badaniach populacyjnych wykonywanych na jednym z nich w populacjach sympatrycznych.

Ponadto wykazano, że miasta są istotnym i niedocenianym miejscem występowania dzięcioła białoszyjego, a kluczowe dla efektywnej ochrony tego gatunku jest zachowanie starych sadów oraz drzew o miękkim drewnie.